

ОСОБЛИВОСТІ УГРУПОВАНЬ ДРІБНИХ ССАВЦІВ ВИСОКОГІРНИХ ЛУК СХІДНИХ КАРПАТ

Олександр КИСЕЛЮК

Карпатський національний природний парк (м. Яремче)

KYSSELYUK O. Features of small mammals communities in alpine meadows of the Eastern Carpathians. — The features of formation of three reserved high-mountainous pratum of East Carpathians are investigated. The species composition and pattern of species dominance of small mammals is described. The resemblance of a species composition is analyzed, and the causes of distinctions are discussed.

Вступ

Особливістю високогір'я Східних Карпат (в межах України) є наявність двох поясів рослинності: субальпійського і альпійського. Спільною рисою для них є переважання комплексів хвойних і листяних чагарників, високотрав'я, субальпійських і альпійських злаково-різнотравних луків, трав'янисто-мохової рослинності і кам'янистих розсипів [12]. Високогірні луки (полонини) в Карпатах займають, в основному, висоти понад 1000 м. Найбільш поширеною рослинною формацією тут є біловусники, значне місце займають і щавельники.

Об'єкти та матеріал досліджень

Нашими дослідженнями охоплено три заповідні високогірні полонини хребта Чорногори (найвищого в Українських Карпатах), які раніше використовувались як пасовища і які останнім часом включено до природно-заповідного фонду. Ділянками для досліджень обрано: на південно-західному макросхилі — полонина Брецул (Карпатський біосферний заповідник), на північно-східному — полонина Маришевська і Шешурська (Карпатський національний природний парк), розташовані на висоті 1350–1450 м.

Вивчення дрібних ссавців у високогір'ї Східних Карпатах (в межах України) проводили дослідники і в попередні роки [1–4, 7, 8–11]. В цій праці представлено результати оригінальних досліджень, частково висвітлені у попередніх публікаціях автора [5, 6].

Вивчення видового складу дрібних ссавців проводили різноманітними методами (відлов пастками, циліндрами, спостереження) в літньо-осінній період протягом 14 останніх років. За час досліджень відпрацьовано ~4000 пастко-діб.

Таблиця 1. Видовий склад дрібних ссавців та їх розподіл за полонинами*

Вид	Брецкул	Маришевська	Шешурська
Бурозубка альпійська — <i>Sorex alpinus</i>	—	+	+
Бурозубка мала — <i>S. minutus</i>	—	+	—
Бурозубка звичайна — <i>S. araneus</i>	+	++	++
Кріт європейський* — <i>Talpa europaea</i>	++	++	++
Вовчок лісовий — <i>Dryomys nitedula</i>	—	—	+
Вовчок ліщинний — <i>Muscardinus avellanarius</i>	+	—	—
Мишівка лісова — <i>Sicista betulina</i>	—	+	+
Нориця руда — <i>Myodes glareolus</i>	—	++	+
Нориця підземна — <i>Terricola subterraneus</i>	+++	++	+++
Нориця темна — <i>Microtus agrestis</i>	++	+++	++
Миша мала — <i>Sylvaemus uralensis</i>	—	—	+
Миша жовтогруда — <i>S. flavicollis</i>	—	+	+
Пацюк сірий — <i>Rattus norvegicus</i>	—	—	+
Разом видів	5	9	11

Примітка: * "-" — вид відсутній, "+" — рідкісний, "++" — звичайний, "+++ — чисельний;

** — наявність і ряснота цього виду визначалась за кількістю кротовин на 1 га.

Таблиця 2. Подібність мікротеріофаун досліджених полонин (у %)

Досліджено ділянка	1	2	3
1. Брецкул	—	40,0	33,3
2. Маришевська	40,0	—	66,7
3. Шешурська	33,3	66,7	—

Результати досліджень

В результаті проведених досліджень виявлено 13 видів дрібних ссавців (табл. 1). На полонинах основу мікротеріофауни складають чотири види: бурозубка звичайна, нориці підземна і темна, кріт. Найбільшою видовою різноманітністю характеризується пол. Шешурська, в рослинних асоціаціях якої відмічено 11 видів. Домінантами на всіх полонинах є *Terricola subterraneus* та *Microtus agrestis*, типовими місцями перебування яких є лучні екосистеми.

У складі дрібних ссавців полонин є види, що характерні для інших угруповань. До них відносяться представники лісового поясу: вовчок лісовий, нориця руда, миша жовтогруда. Відмічено синантропний вид — пацюка сірого.

Виявлено відмінності у домінуванні видів. На пол. Брецкул домінує *T. subterraneus* (75.4 %), співдомінант — *M. agrestis* (15.8). На пол. Маришевська домінує *M. agrestis* (43.0), співдомінанти — *Sorex araneus* (20.9) і *T. subterraneus* (14.0). На пол. Шешурська домінує — *T. subterraneus* (40.2), співдомінант — *S. araneus* (30.8). Спостерігається зміна домінантів в окремі роки.

Для порівняння мікротеріофауни нами використано коефіцієнт фауністичної подібності Жаккара. Результати його розрахунку зведено у табл. 2.

Аналіз подібності фаун свідчить, що найвищий ступінь подібності мікротеріофаун (66,7 %) спостерігається між полонинами Маришевська та Шешурська, оскільки вони знаходяться на одному макросхилі — північно-східному.

Найменший показник схожості (33,3 %) — між полонинами Брецул і Шешурська, що, очевидно, пов'язано з різною їх експозицією і значною просторовою віддаленістю цих місцезнаходжень.

Висновки

Аналіз отриманих матеріалів свідчить, що високогірні луки характеризуються стабільним видовим складом дрібних ссавців, який сформувався з часу їх заповідання (з 1968 р.), і спільними для них є чотири види.

Для відкритих ділянок найбільш типовими є два види і домінування їх в значній мірі залежить від загального стану чисельності дрібних ссавців.

Подібність мікротеріофаун досліджених полонин значною мірою залежить від експозиції схилів та територіальної віддаленості; найвищий ступінь подібності спостерігається між полонинами одного макросхилу.

Література

1. Довганич Я. Е. Млекопитающие // Фауна Карпатского заповедника. — Москва, 1988. — С. 36–43. — (Серия Флора и фауна заповедников СССР).
2. Загороднюк И. В. Особенности географического распространения и урвни численности *Terricola subtepaneus* на территории СССР // Зоологический журнал. — 1992. — Том 71, вып. 2. — С. 86–97.
3. Загороднюк И., Покинйчереда В., Киселюк О., Довганич Я. Теріофауна Карпатського біосферного заповідника / Під ред. І. Ємельянова // Вестник зоологии. — 1997. — Дод. 5. — 60 с.
4. Рудышин М. П. Экология подземной полевки в Украинских Карпатах // Хомяковые фауны Украины. — Киев, 1987. — С. 6–11. — (Препр. / АН Украины. Ин-т зоологии № 7.87).
5. Киселюк О. І. Видова різноманітність дрібних ссавців заповідних високогірних лук Чорногори // Екологічні основи оптимізації по режиму охорони і використання природно-заповідного фонду. (Тези доповідей міжнар. наук.-практ. конф.). — Рахів, 1993. — С. 166–168.
6. Киселюк О. І. Населення дрібних ссавців заповідних екосистем Східних Карпат: Автореф. дис. ... канд. біол. наук. — Київ, 1998. — 16 с.
7. Полушина Н. А. Розподіл і чисельність дрібних ссавців Чорногори // Вісник Львів. ун-ту. — Львів, 1972. — Вип. 4. — С. 66–81.
8. Полушина Н. А. Териокомплексы высотных поясов Украинских Карпат // Мат-лы Всесоюз. совещ. «Экология млекопитающих горных областей». — Свердловск, 1977. — С. 48–50.
9. Рудышин М. П. Розміщення мишовидних гризунів в рослинних асоціаціях Боржавських полонин і Чорногори // Наук. зап. Наук.-природн. музею АН УРСР. — Львів, 1961. — № 9. — С. 45–51.
10. Татаринов К. А. Фауна хребетних заходу України. — Львів: Вища школа, 1973. — 257 с.
11. Татаринов К. А. Звірі західних областей України. Екологія, значення, охорона. — Київ: Вид-во АН УРСР, 1956. — 188 с.
12. Украинские Карпаты. — Киев: Наукова думка, 1988. — 207 с.